

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KENTLERDE MEKÂNSAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM: BURSA ÖRNEĞİ

*Hasan ERTÜRK**

*Elif KARAKURT TOSUN***

Giriş

Kavramsal olarak ‘küreselleşme’ en az 400 yıllık bir geçmişe sahiptir. Fakat kavram 1960’lı yıllardan sonra yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1980’li ve 1990’lı yıllarda ise küreselleşme, düşün insanların önemini kabul ettiği anahtar kavramlardan biri haline gelmiştir. Günümüzde ise küreselleşme, toplumsal değişmeyi açıklamada kullanılan temel kavramlardan biridir.

Küreselleşme sürecinin etkilerinin en yoğun gözlemlendiği mekân, kentlerdir. Küreselleşme sürecinin etkilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte, bir yandan kentin anlamı ve küresel düzlemde sahip olduğu rolü, diğer yandan kentsel yapının iç dinamikleri bir diğer ifadeyle kentlerin mekânsal, sosyal ve kültürel yapısı dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümün önemli yansımalarından biriside, kentlerdeki farklı sosyo-kültürel kesimlerin mekandaki ayrılaşmasıdır.

Çalışmamızın amacı; küreselleşme sürecinde kentlerde meydana gelen mekânsal, sosyal – kültürel değişimi ve bu değişimin hangi süreçlerle ortaya çıktığını kavramsal olarak analiz etmektir. Analiz sonuçları, çalışmada örnek olarak ele alınan Bursa kentinde ortaya çıkan mekânsal, sosyal – kültürel dönüşüm süreçleri ile karşılaştırılacaktır. Böylece küreselleşme sürecinde kentlerde meydana gelen mekânsal, sosyal ve kültürel değişimler, Bursa kenti özelinde test edilecektir.

* *Prof. Dr.; U.Ü. Kamu Yönetimi Bölümü*

** *Öğr. Gör. Dr.; U.Ü. Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu*

Bu bağlamda çalışmanın hipotezi şu şekildedir: Küreselleşme sürecinin yarattığı etkiler sonucunda kentlerde, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişilerin, yaşam bölgeleri birbirlerinden ayrılmıştır. Kentlerde tanık olunan mekânsal ayrımlaşma sürecine paralel olarak farklı sosyal ve kültürel özelliklere sahip olan kişilerin sosyal ve kültürel yaşamları da birbirinden ayrılmaya ve kopmaya başlamıştır. Küreselleşmeye bağlı olarak kentlerde farklı özelliklere sahip kişiler arasında meydana gelen mekânsal, sosyal ve kültürel ayrımlaşma olgusu Bursa kentinde de gözlenmektedir.

1. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KENT

Kapitalizmin 20. yüzyılın sonunda aldığı biçim ve küresel akışkanlık, insan yaşamlarında ve bu yaşamların mekânsal karşılığı olan kentlerin yapısında yeni dönüşümlere neden olmaktadır. Kapitalizmin etkisi ile kentsel mekân, büyük bir dönüşüme uğramaktadır (Yırtıcı 2005: 9). Yaşanan dönüşüm sürecinde kentin anlamı ve küresel düzlemde sahip olduğu rolü değişmeye başlamıştır. Kentin tanımlanışı, kaçınılmaz olarak sermayenin egemenliğine bağımlı bir dünya kavrayışı üzerine oturtulmaktadır (Ocak 1996:35). Ekonomik düzlemdeki dönüşüm kentlerin, uluslar arası ilişkilerin içine girmesini mümkün kılmaktadır. Bu süreç içinde, birbirine bağlı üretim kompleksleri küresel bir ağ oluşturmakta ve farklı derecede gelişmiş bölgeler, kentler ve mahaller ortaya çıkmaktadır. Küresel ölçekte ivme kazanan entegrasyon, kentlerde parçalanma ve dağılma süreçlerini doğurmaktadır. Kentin bütünü değil, yalnızca belli merkezler - sınırları net olarak çizilmiş, toplumsal, ekonomik ve mekânsal kesimleri-küresel toplumun bir parçası haline gelmektedir (Berner 2005:138-141).

Küresel süreçler, kentlerin konumları ve üstlendikleri fonksiyonları yanında kentsel mekânda da değişikliğe neden olmaktadır. Küreselleşme sürecinde sadece ulus devlet içindeki kentler farklılaşmamış, kentler içindeki mekânlar da farklılaşmıştır (Massey 1993:7). Kentlerdeki nüfus ve ekonomik faaliyetlerin artışına bağlı olarak, kentsel mekânda farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip olan kişilerin yaşam alanları birbirlerinden ayrılmaya başlamıştır ve kentte mekânsal ayrımlaşma belirginlik kazanmıştır. Kentlerde tanık olunan mekânsal ayrımlaşma sürecine paralel olarak bu kişilerin sosyal ve kültürel yaşamları da birbirinden ayrılmaya ve kopmaya başlamıştır (Lo – Yeung 1998:11).

1.1. KENTSEL MEKÂNIN GÖRÜNÜMÜ

Kentler, sanayi devriminin başlattığı ivmeyle aldıkları göçlerden farklı olarak; günümüzde iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki yaşanan

gelişmeler neticesinde ülke içinden ve ülke dışından yoğun göçle karşı karşıya kalmışlardır. Aldığı göçlerle birlikte büyüyen kentlerin nüfusları milyonları, on milyonları ve hatta yirmi milyonları bulabilmektedir.

Kentin, nüfus ve ekonomik faaliyetlerle birlikte büyümesi; daha geniş bir mekâna yayılmasını, kent içinde farklı toplumsal gruplar arasında ayırmaşmayı ve alt merkezlerin oluşmasını ortaya çıkarmaktadır (Beaverstock, Smith ve Taylor 1999: 124-134). Böylece, çok merkezli bir kent yapısı oluşmaktadır. Kentsel mekânda çok merkezli bir yapılanmanın ortaya çıkışıyla, kentsel nüfusun hızlı bir biçimde artması arasında doğrusal bir ilişki vardır.

Kentsel kamusal mekânlarda ‘bilinmeyen’ olgusunun her geçen gün artması ve bilinmeyenden kaynaklanan kentsel korkuların yarattığı baskıyla kişiler, kamusal yaşamdan çekilmekte ve özel yaşamlarına, dolayısıyla evlerine daha çok değer vermektedirler. Bu süreçte orta ve üst gelir grupları, kentin karmaşasından kaçabilmek için kentsel mekân dışında inşa edilen bölgelerde konut edinmeye başlamışlardır.

Orta ve üst gelir gruplarının kent merkezinin dışındaki bölgelerde yaşama tercihlerinde ‘ideal ev’ kurgusu önemli bir yer tutmaktadır. Toplumsal yapıda bireylerin ‘ideal ev’ mitolojisi ile hareket etmelerindeki en önemli unsur, tüketim toplumu ideolojisine uygun olarak çeşitli kanallarla ulaştırılan reklâmlarda, belirli bir yaşam tarzının pazarlanmasıdır. Reklâmlarla pazarlanan konutların en önemli özelliği, bir ‘yaşam tarzı’ satmalarıdır. Belirli yerlerde konut edinen kişiler, salt şu kadar metrekaresel bir gayrimenkul edinmekten öteye elle tutulamayan, gözle görülemeyen bir katma değeri de satın almış olurlar. Bu katma değer, bu mekânların sahiplerine sunmuş oldukları ‘ayrıcılık dünyası’dır (Bali 1999:37).

Kent üzerine yapılan araştırmalar, banliyö tarzı yerleşim bölgelerinde, mekânsal farklılaşmanın yanında sosyal ve kültürel farklılaşmaların yaşandığını ortaya koymaktadır. Bu yerleşim bölgelerinde oturanların, kentin geri kalanından farklı sosyal ve kültürel özelliklere sahip oldukları ve farklı bir toplumsal kimlik geliştirdikleri gözlenmektedir (Savage ve Warde 1993:63-95). Sakin ve güvenli bir yaşam isteğiyle, kentten uzaklaşma isteği ve uydu kenti benimseme arasında bir paralellik ortaya çıkmaktadır (Ayata ve Ayata 2000: 170). Fakat uydu kentlerde oluşturulmaya çalışılan kamusal alanlar, arzulandığı gibi burada yaşayanların bir araya gelerek bir şeyler paylaştıkları ve bütünleşmenin sağlandığı yerler haline gelememişlerdir. Uydu kentlerde, sosyal yaşamın eti kemiği olan, kamusal yaşam alanları, ruhsuz mekânlar olarak ortaya çıkmaktadırlar. “Özel yaşam arayışı; komşusunu tanımamayı, her gün karşılaştığı insanlara yabancı muamelesi yapmayı, kapısına mümkün olduğu

kadar fazla kilit takarak dış dünyanın içeriye girmesini engellemeye çalışmayı beraberinde getirmiştir (İnsel 1999:24).”

1.2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE KENTLERDE SOSYAL VE KÜLTÜREL YAŞAM

Yaşanan yoğun göçlerle birlikte kentlerde yaşayan bireyler, birbirleriyle işlevsel bağlarını yitirmeye başlamışlardır. Kentlerde daha fazla ‘yabancı’ vardır ve bunlar birbirinden yalıtılmış durumdadırlar. Neticede kentsel yaşam gittikçe renksizleşmektedir ve kamusal alan ortadan kaybolmaktadır (Sennett, 1996:176). Bilinmeyen korkuyla yükselen özel yaşam anlayışı sonucunda orta ve üst gelir grupları, benzer toplumsal yapıya sahip, homojen grupların oluşturduğu yerleşim bölgelerinde yaşamayı tercih etmektedirler. Bir zamanlar kentlerin kurulmalarına neden olan dışsal korkuların yerini, 21. yüzyıl kentinde içerideki düşman’a ilişkin ‘kentsel korkular’ almıştır. Bu korkular kentin bütünlüğü ve güvenliğinden çok, kentin içinde kişinin kendi yuvasının yalıtılmışlığı ve güvenliğiyle ilgidir. Bir zamanlar kentin etrafını saran duvarlar artık kenti içeriden bölmektedir. Kontrol altındaki bölgeler, belli kişilerin girişine izin verilen kontrol altındaki kamusal mekânlar, kapılarda bekçiler ve elektronik olarak işleyen kapılar; bunlar kent kapılarının altında pusuya yatmış yabancı ordulardan, çetelerden ve bilinmeyen öteki tehlikelerden çok, istenmeyen hemşerilere karşı alınmış önlemlerdir (Baumann, 1999:57). Banliyölerde yaşayan orta ve üst gelir grupları, kentteki eşitsizliklerin artması ve kentsel dokunun artan ölçüde kırılma kazanmasıyla, sahip oldukları lüks yaşam biçimini korumak amacıyla güvenlik harcamalarını arttırmışlardır. Kentte, merkezi iş alanları ile yeni gelişen konut mekânları *korunma mekânları* olarak önem kazanmıştır (Ercan 1996:79). Kentsel elitin güvenlik ve kentsel sorunlar adına yerleştikleri bu mekânlarla birlikte toplumsal bölünme, mekansal bölünme şeklinde kendini göstermektedir (Marcuse ve Kepmen 2000:4).

Orta ve özellikle üst gelir gruplarının merkezden uzak ve izole bir şekilde inşa edilmiş yaşam alanlarının sayısı hızla artmaktadır. “Kent bütününden kopuk ve onunla bütünleşme kaygısı gütmeyen ve onun merkezi işlevlerine bağımlı kalmadan ortaya çıkan parçalı oturma alanları, aynı zamanda kentin sorunlarından da uzak kalmayı hedeflemektedir. Bu tarz oturma mekânlarının varlığı, kentin geri kalan kısmıyla kopuk sırt sırta görünümüyle adeta ‘öteki’ kavramını yaratmaktadır (Salihoğlu 2000: 107),” Neticede kente / kentliliğe ait ortak paylaşımlar miadını doldurmuştur (Zukin 1995:2). Böylece kentlerde çok farklı yapılanmalar ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kentlerde Marcuse’nin (1989) işaret ettiği, ‘ikiye bölünmüş kent’

tanımlaması, çok daha karmaşık toplumsal gerçeklik için yetersiz bir metafor olarak ortaya çıkmaktadır.

2. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BURSA'DA MEKÂNSAL DEĞİŞİM

1966 yılında Türkiye’de ilk Organize Sanayi Bölgesi’nin Bursa’da kurulmasıyla birlikte, Bursa’nın ülke içindeki önemi artmış ve o tarihe kadar göç veren kent, o tarihten sonra ise göç alan bir kent konumuna gelmiştir. Bursa’ya yönelen göçlerle kent mekânı, yoğunlaşan nüfusu taşımakta zorlanmıştır ve yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Göçlerin artmasına paralel olarak farklı sosyal ve kültürel özelliklere sahip olan kişilerin oluşturdukları yaşam bölgeleri, birbirlerinden farklılaşmaya başlamıştır. Bu süreçte kentte farklı gelir gruplarına yönelik çok çeşitli konut projeleri ortaya çıkmıştır. Konut projeleriyle ortaya çıkan yeni yerleşim bölgeleri, kentte mekânsal, sosyal ve kültürel dönüşüm sürecinin hem sonucu ve hem de sebebidirler.

Küreselleşme sürecinin etkilerinin yoğunlaştığı 1990’lardan itibaren Bursa batı yönünde gelişme göstermiştir ve kentin batısında yer alan Nilüfer İlçesi, Bursa’nın en hızlı büyüyen ilçesi olmuştur. Nilüfer İlçesi’nin 1990 yılında 65.799 olan nüfusu, 1997 yılında 135.430’a, 2000 yılında 178.682’ye ve 2007 yılında 251.344’e yükselmiştir. Nilüfer İlçesi’nin büyüme hızı, Bursa’nın diğer iki merkez ilçesine oranla daha yüksektir. Buna göre 2000 – 2007 yılları arasında Osmangazi İlçesi’nin nüfusu %14.58, Yıldırım İlçesi’nin nüfusu %19.82 oranında artarken Nilüfer İlçesi’nin nüfusu %40.66 oranında artmıştır.

Sanayileşmenin etkisiyle Bursa’ya yönelen göçlerle birlikte kent merkezinde nüfus yoğunluğunun artması ve trafik problemlerinin ortaya çıkmasıyla orta ve üst gelir grupları, kent merkezindeki konutlarını terk ederek farklı bir yaşam alanı arayışına girmişlerdir. Bu süreçte Nilüfer Belediyesi’nin düzenli kentleşmeyi sağlamak amacıyla, sunduğu planlı arsalarda, öncelikle kooperatifler eliyle toplu konut uygulamaları başlatılmıştır. Bölge, düzenli ve sağlıklı bir yapılaşmanın ortaya çıkmasıyla birlikte orta ve üst gelir gruplarının yaşamayı tercih ettiği bölge, Nilüfer olmuştur. Küreselleşme sürecine bağlı olarak kentsel mekânda, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişilerin yaşam alanlarının birbirlerinden ayrılmasıyla ortaya çıkan mekânsal ayrımlaşma sürecinde Nilüfer İlçesi, yeni yaşam alanı olarak orta ve üst gelir grupları tarafından sahiplenilmiştir.

Bugün bölgede, küreselleşme sürecinin etkisiyle ortaya çıkan farklı konut projelerine rastlamak mümkündür. Literatürde “korunaklı yaşam

bölgeleri (*fortified territories*)” olarak bilenen yaşam alanları, İstanbul’dan sonra Bursa’da, özellikle Nilüfer İlçesi’nde de hızla gelişmeye başlamıştır. ‘Rezidans’ olarak adlandırılan bu yapılar, az katlı müstakil konutlar şeklinde olabileceği gibi çok katlı apartmanlar şeklinde de olabilmektedirler. Buralarda yaşayan kişiler, güvenlik kaygısı ile kendilerini korumak adına, çevrelerinden izole olmaktadır. Böylece kentsel mekânda korunaklı alanlar yan yana, birbirlerinden ve kentin diğer yaşam bölgelerinden uzaklaşmaktadır. Bu konutlarda; alışveriş ve spor aktivitelerinden, temizlik hizmetlerine kadar birçok hizmet sunulmaktadır. Bu mekânlara ilişkin reklâmların artması ve reklâmlar yoluyla kişilere, kentsel problemlerin uzağında yeni bir yaşam tarzının vaat edilmesiyle birlikte, Bursa’da bu tip konutlara talep artmıştır. İnşaat şirketleri tarafından taleplere cevap verebilmek amacıyla gerçekleştirilen projeler sonucunda, özellikle Nilüfer İlçesi sınırlarında korunaklı yaşam bölgeleri olarak adlandırılan konutların sayısı hızla artmaktadır.

Nilüfer İlçesi bugün, yapılan yeni yerleşim bölgelerine; farklı tipteki konut / işyeri projelerine; tüketim toplumu anlayışının etkisiyle sayıları hızla artan alışveriş mekânları, restoranlar / kafeler ve parkların, bölgenin mekânsal coğrafyasında oluşturduğu yapısal değişime paralel olarak, Bursa kentinde küreselleşme sürecinin etkilerinin en çok hissedildiği ve bu etkilerin kentsel mekânda yansımalarının yoğunlaştığı bölge konumundadır.

3. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BURSA’DA SOSYAL VE KÜLTÜREL YAŞAM

Tarihsel perspektifte incelendiğinde, Osmanlı Devleti’nin ilk başkenti olan Bursa’da zengin bir sosyal ve kültürel yaşama rastlanılmaktadır. Bursa’da Ahmet Vefik Paşa tarafından kurulan tiyatro, Anadolu’da kurulan ilk tiyatro olmuştur. Aynı zamanda Bursa’da var olan ‘gezek’ kültürü* nedeniyle Türk Sanat Müziği çalışmaları gelişmiştir. Ayrıca Bursa’da kayda değer bir gazete kültürü de vardır. 1880’lerden itibaren Bursa’da gazete çıkartılmaya başlamıştır. Cumhuriyet döneminde yukarıda sayılan kültürel aktiviteler dışında 1970’lerden itibaren yerel yönetimler, festivaller adı altında kültürel aktiviteleri organize ederek, kentteki sosyal ve kültürel hayata canlılık getirmişlerdir.

Bursa’nın sosyal ve kültürel yaşamında ön plana çıkan mekân, ticaret ve yönetim merkezi olan Heykel’dir. Heykel bölgesini belirleyen en

* Amatör saz gruplarının, akşamları çeşitli kişilerin evlerine giderek buralarda bir yandan yemek yiyip diğer yandan şarkılar söylemelerine, bir diğer ifadeyle bir evden diğerine gezerek Türk Sanat Müziğine ilişkin şarkılar icra etmelerine ‘gezek’ denilmektedir.

önemli şey ise; Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi'dir. Bu bölge, gerek mekânsal gerekse kent ekonomisindeki konumu nedeniyle yüzyıllardır önemini korumuştur. Fakat 1990'lı yıllarda, kentte batı tarzı alışveriş mekânları olan alışveriş merkezlerinin sayısı hızla artmasıyla; Bursa'nın geleneksel alışveriş mekânı olan Kapalıçarşı, toplumun her kesiminin tercih ettiği bir mekân iken cazibesini yitirmeye başlamıştır. Kapalıçarşı'nın cazibesini kaybetmesinin bir nedeni ise, alışveriş merkezlerinin çalışma şekline bağlı olarak geleneksel tüketim kültürü anlayışına son verilmesidir. Alışveriş merkezlerinde esnekleşen çalışma saatleri sayesinde klasik gün ışığına bağlı tüketim alışkanlıkları bırakılarak, tüketim eylemi çok daha uzun zaman dilimlerine yayılmaktadır.

Alışveriş merkezleri, alışveriş yapmanın ötesinde kişilerin boş zamanlarını geçirebilecekleri çeşitli aktiviteleri bünyesinde barındırmaktadır. Sinema salonları, bowling, buz kayağı pisti, paintball alanı, spor merkezi, kültür merkezi, restoran ve kafeleri bünyesinde bulunduran alışveriş merkezleri, Bursa'nın yeni kamusal mekânları olarak kentsel mekânda önemli bir yere sahip olmaya başlamışlar ve Bursa kent makro formunun şekillenmesinde etkili olmuşlardır. Bursa'da alışveriş merkezlerinin sayısının artması ve kişilerin, bu mekânları tüketim yapmak dışında boş zamanlarını geçirebilecekleri mekânlar olarak algılamasıyla birlikte, kentte sosyal ve kültürel yaşamda da önemli dönüşümlere de tanık olunmaktadır. Neticede kentte, tüketime dayanan yeni bir sosyal ve kültürel yaşam şekillenmeye başlamıştır.

4. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE BURSA'DA MEKÂNSAL, SOSYAL VE KÜLTÜREL DEĞİŞİM: ALAN ARAŞTIRMASI

Ağustos – Aralık 2006 tarihlerinde Bursa kent merkezinde 2120 kişi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Çalışmada; Bursa'da yaşayan kişilerin, kentle ve kentlilerle olan ilişkilerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu çerçevede Bursa kent merkezi, Osmangazi İlçesi, Nilüfer İlçesi ve Yıldırım İlçesi olmak üzere üç bağlamda ele alınarak, bu ilçelerde yaşayan kişilerin, kentsel mekândaki davranışlarının ve yaşam tarzlarının birbirlerinden farklı olup olmadığı araştırılmıştır.

Anket çalışmasında '*tabakalı örnekleme*' tekniği uygulanmıştır. Tespit edilen tabakalarda örnekleme olarak seçilecek birimler arasında bir fark gözetilmeden ve bütün birimlere eşit seçilme imkânı sağlanarak *basit rassal örnekleme* tekniği kullanılmıştır (Serper,1996:6-7). Örnekleme birimlerinin seçilmesinde, Bursa'nın üç merkez ilçesinde yaşayan ve farklı sosyal ve ekonomik özelliklere sahip birimlerin çalışmaya dâhil edilmesine dikkat edilmiştir. Yapılan anketin güvenilirliği de araştırılmıştır. Buna göre

SPSS 13.0 sürümü ile anketin güvenilirlik testi yapılmıştır ve Alfa Güvenirlilik Katsayısı hesaplanmıştır. Neticede anket çalışmasının Alfa Güvenirlilik Katsayısı; %91,3 ile %97,9 arasında yer almaktadır.

Anket çalışmasına dâhil olan kişilerle ilgili bilgiler şu şekildedir:

Bursa'nın üç merkez ilçesinin nüfusları göz önünde bulundurularak ankete katılan kişilerin %44,5'i Osmangazi İlçesi'nden, %20,4'ü Nilüfer İlçesi'nden ve %35,1'i Yıldırım İlçesi'nden seçilmiştir. Bu kişilerin %44,4'ü kadın, %55,6'sı erkektir ve kişilerin yaş dağılımları incelendiğinde, yoğunluğun %30,8 oranı ile 25 – 34 yaş aralığında toplandığı görülmektedir. İkinci dereceden yoğunluk %30,4 oranı ile 35 – 44 yaş aralığındadır. Anket çalışmasına katılan kişilerin %32,5'i lise mezunudur. Okuma yazma bilmeyen kişilerin oranı %1,1 iken, okur – yazar olanların oranı %8,2 düzeyindedir. Üniversite mezunu (yüksekokul, fakülte, lisansüstü) olanların oranı ise %32,8'dir.

Kişilerin eğitim seviyeleriyle yaşamlarını sürdürdükleri kentler hakkında bilgi sahibi olmaları, kentteki sosyal – kültürel aktiviteleri takip etmeleri ve kentlilik bilincinin oluşması arasında doğrudan bir ilişki vardır. Kişilerin eğitim seviyeleri yükseldikçe yaşadıkları dönemin özelliklerini idrak edebilmeleri ve içinde buldukları koşullara daha kolay adapte olmaları kolaylaşmaktadır. Küreselleşme sürecinin yoğunlaştığı günümüz koşullarında, kişilerin küreselleşme sürecine adapte olabilmeleri ve küreselleşmenin sağladığı olanaklardan daha çok yararlanabilmeleri açısından eğitim seviyeleri önem kazanmaktadır.

Tablo 1. Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Eğitim Durumu İlişkisi

Yaşadığı Yer	Eğitim Durumu								Toplam
	Okuryazar değil	Okuryazar	İlk- okul	Ortaokul	Lise	Yüksek- okul	Fakülte	Lisansüstü	
Osmangazi İlçesi	5 %0.5	51 %5.4	116 %12.3	92 %9.8	364 %38.6	82 %8.7	142 %15.1	91 %9.7	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	0 %0	0 %0	2 %0.5	9 %2.1	150 %34.6	67 %15.5	100 %23.1	105 %24.2	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	18 %2.4	122 %16.4	214 %28.8	108 %14.5	174 %23.4	54 %7.3	50 %6.7	4 %0.5	744 %100.0
Toplam	23 %1.1	173 %8.2	332 %15.7	209 %9.9	688 %32.5	203 %9.6	292 %13.8	200 %9.4	2120 %100.0

$$\chi^2 = 590.38 \quad sd = 14 \quad p: .000$$

Tablo 1'e göre; Osmangazi İlçesi'nde %38,6 oranı ile lise mezunları, birinci sırada yer almaktadır. Üniversite mezunlarının (yüksekokul, fakülte, lisansüstü) oranı ise %33,5'tir. Nilüfer İlçesi'nde %34,6 oranı ile lise

mezunları birinci sırada yer alırken, üniversite mezunlarının (yüksekokul, fakülte, lisansüstü) toplam oranı %62,8'dir. Yıldırım İlçesi'nde ise %28,8 oranı ile ilkokul mezunları birincisi sırada yer almaktadır, üniversite mezunlarının (yüksekokul, fakülte, lisansüstü) oranı %14,5 düzeyindedir.

Anket çalışmasında kişilere ortalama aylık gelir düzeyleri sorulmuştur. Bu soruya cevap veren kişilerin %17,8'i asgari ücretin ve yoksulluk sınırının* altında bir gelir düzeyine sahiptir. Bursa'da aylık 3 bin YTL'den daha fazla gelire sahip olan kişilerin oranı ise %3,5 düzeyindedir.

Tablo 2. Kişilerin Yaşadıkları Yer İle Ortalama Aylık Gelir Düzeyleri Arasındaki İlişki

Ortalama Aylık Gelir Düzeyi	Yaşadığı Yer			Toplam
	Osmangazi İlçesi	Nilüfer İlçesi	Yıldırım İlçesi	
400 YTL ve daha az	136 %14.4	4 %0.9	238 %32.0	378 %17.8
401 – 600 YTL	193 %20.5	17 %3.9	211 %28.4	421 %19.9
601 – 1000 YTL	243 %25.8	30 %6.9	143 %19.2	416 %19.6
1001 – 1500 YTL	113 %12.0	91 %21.0	72 %9.7	276 %13.0
1501 – 2000 YTL	159 %16.9	100 %23.1	50 %6.7	309 %14.6
2001 – 2500 YTL	57 %6.0	63 %14.5	7 %0.9	127 %6.0
2501 – 3000 YTL	3 %0.3	63 %14.5	3 %0.4	69 %3.3
3001 YTL ve daha fazla	13 %1.4	57 %13.2	5 %0.7	75 %3.5
Söylemek İstemiyor	26 %2.8	8 %1.8	15 %2.0	49 %2.3
Toplam	943 %100.0	433 %100.0	744 %100.0	2120 %100.0

$$\chi^2=822.98 \quad sd= 16 \quad p:.000$$

Kişilerin Bursa kent merkezinde yaşadığı yer ile ortalama aylık gelir düzeyleri arasındaki ilişki ele alındığında; ortalama aylık geliri, asgari

* Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; 2005 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 190 YTL, aylık yoksulluk sınırı ise 487 YTL'dir. 01.01.2007 – 30.06.2007 tarihleri arasındaki rakamlara göre Türkiye'de asgari ücret ise, 403,03 YTL'dir. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=409>)

ücretin altında olan kişiler en az %0,9 oranı ile Nilüfer İlçesi'nde, en fazla %32 oranı ile Yıldırım İlçesi'nde yaşamaktadırlar. 3001 YTL ve daha fazla gelire sahip olan kişilerin en çok yaşadıkları yer %13,2 oranı ile Nilüfer İlçesi iken, en az %0,7 oranı ile Yıldırım İlçesi'dir.

Yukarıdaki tabloya göre; Bursa'da üst gelir gruplarının yoğun olarak yaşadıkları bölge Nilüfer İlçesi iken, alt gelir gruplarının en yoğun yaşadığı yer Yıldırım İlçesi'dir.

Tablo 3. Kişilerin İkamet Ettikleri Konut Türü

Konut Türü	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Kira, Daire	554	26.1	26.1
Kira, Gecekondu	8	4.2	30.3
Kira, Müstakil Ev	81	3.8	34.1
Ev Sahibi, Daire	870	41.0	75.1
Ev Sahibi, Gecekondu	137	6.5	81.6
Ev Sahibi, Müstakil Ev	366	17.3	98.9
Diğer	24	1.1	100.0
Toplam	2120	100.0	

Ankete katılan kişilerin %34,1'i kirada yaşarken, %64,8'i kendilerine ait olan konutlarda ikamet etmektedirler. Ankete katılan kişilerin %4,2'si kent hukukuna aykırı olarak inşa edilmiş konutlar olarak tanımlanabilen gecekondu tarzı yapılarda kiracı oldukları ifade ederken, %6,5'i ise kendilerinin sahibi oldukları gecekondu tarzı yapılarda yaşadıklarını ifade etmektedirler. Bu soru ile gecekonduda yaşadıklarını ifade eden toplam %10,7 oranındaki kişi, kent hukukuna aykırı olarak inşa edilmiş konutlarda yaşadıklarını kabul etmektedirler.

Tablo 4. Bursa'da Yaşanılan Yer İle İkamet Edilen Konut Türü Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Konut Türü							Toplam
	Kira, Daire	Kira, Gecekondu	Kira, Müstakil Ev	Ev Sahibi, Daire	Ev Sahibi, Gecekondu	Ev Sahibi, Müstakil Ev	Diğer	
Osmangazi İlçesi	285 %30.2	27 %2.9	40 %4.2	413 %43.8	7 %0.7	155 %16.4	16 %1.7	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	96 %22.2	2 %0.5	10 %2.3	180 %41.6	2 %0.2	142 %32.8	2 %0.5	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	173 %23.3	59 %7.9	31 %4.2	277 %37.2	129 %17.3	69 %9.3	6 %0.8	744 %100.0
Toplam	554 %26.1	88 %4.2	81 %3.8	870 %41.0	137 %6.5	366 %17.3	24 %1.1	2120 %100.0

$$\chi^2=365.63 \text{ sd}= 12 \text{ p}.000$$

Tablo 4'e göre; gecekondular tarzı yapılanmaların en az olduğu yer Nilüfer İlçesi, en çok olduğu yer ise Yıldırım İlçesi'dir. Bu durumun sebebi şu şekilde açıklanabilir; 1960'lı yıllardan itibaren sanayileşmeye bağlı olarak Bursa'ya yönelik göçler yoğunlaşmıştır ve Bursa'nın nüfusu hızla artmıştır. Göçlerin Bursa kent mekânına en önemli yansımalarından birisi, kent hukukuna aykırı olarak yapılan gecekondular olmuştur. Bursa'da ilk defa 1952 yılında gecekondular tarzı yapılanmalara rastlanılmaktadır. Bursa'da sağlıklı bir yapılaşmanın önüne geçebilme amacıyla 775 sayılı Gecekondular Kanunu uyarınca 'Gecekondular Önleme Bölgeleri' oluşturulmuştur. Bu çerçevede düzenli bir kentleşmenin sağlanması amacıyla Osmangazi, Yıldırım ve Nilüfer İlçelerinde planlı arsa sunumu gerçekleştirilmiştir. Fakat Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde planlara uyulmayarak, gecekondular tarzı yapıların sayısı hızla artmıştır. Nilüfer İlçesi ise, belediye tarafından sunulan arsalarda dar gelir grupları için, kooperatifler eliyle konutlar inşa edilmiştir. Bu dönemde konut sorununa çözüm bulmak isteyen toplu konut kooperatifleri, kentin doğu bölgesinde belediyeler tarafından üretilmiş arsalardan tükenmesi nedeniyle, zorunlu olarak kentin batısına yönelmişlerdir. Kooperatifler yoluyla planlı arsalarda inşa edilen konutlar sayesinde, Nilüfer İlçesi'nde düzenli bir yapılaşma sağlanabilmiştir. Nilüfer İlçesi'nde belediye ve kooperatifler arasındaki işbirliği yoluyla gerçekleştirilen yapılaşmalar, bölgede düzenli ve sağlıklı bir kentleşmenin önünü açmıştır. Nilüfer İlçesi'nde başta dar gelir grupları için planlanan yerleşim bölgeleri, zamanla orta ve üst gelir grupları tarafından sahiplenilmiştir. Bugün Bursa'nın en düzenli ve sağlıklı yerleşim bölgesi, Nilüfer İlçesi'dir.

Kent nüfusunun hızla arttığı günümüz koşullarında, kişilerin yaşamlarını sürdürdükleri bölgelerde yaşama sebepleri ekonomik, psikolojik, sosyo- kültürel, vb. faktörlerden etkilenmektedir. Örneğin orta ve üst gelir grupları; kent merkezinin trafik ve insan yoğunluğundan uzak, güvenli bölgelerde ve konforlu konutlarda yaşama yönünde bir tavır geliştirmektedirler. Alt gelir gruplarının kentsel mekânda yaşam alanı tercihleri ise, gerçek anlamda bir tercihten ziyade zorunluluktan kaynaklanmaktadır. Alt gelir gruplarının amaçları kente tutunabilmektir. Bu süreçte alt gelir grupları için, ağ türü ilişkiler önemli bir yere sahiptir. Ağ türü ilişkiler sayesinde alt gelir grupları, kentte kendilerine korunaklı sayılabilecek ortamlar yaratabilmişlerdir. Kişilerin kente tutunmalarını sağlayan en önemli ilişki türü, aileleri ve / veya hemşerileriyle kurdukları ilişkilerdir.

Kişilerin yukarıda sayılan sebeplerle kentlerin belirli bölgelerinde yaşamayı tercih etmeleriyle birlikte, küreselleşme koşullarında kentlerde; farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişilerin yaşam alanları birbirlerinden ayrılmaya ve kopmaya başlamıştır. Böylece kentte ekonomik ve sosyo – kültürel özellikler açısından farklı kişiler arasında, mekânsal

ayrışma belirginlik kazanmıştır. Bu süreçte Bursa’da yaşayan kişilerin, halen yaşamlarını sürdürdükleri yerlerde yaşama sebeplerinin ortaya konması, küreselleşme koşullarında Bursalıların bu değişimden nasıl etkilendiklerini ortaya koyması açısından önemlidir. Buna göre ankete katılanlar yaşamlarını sürdürdükleri bölgelerde ikamet etme sebebi olarak birinci sırada %27,8 oranı ile işime yakınlık ve aile – arkadaşlara yakınlık; ikinci olarak %15,9 oranı ile hemşerilere yakınlık ve üçüncü sırada ise %13,9 oranı ile konutun / sitenin sahip olduğu donatılar cevabını vermişlerdir.

Tablo 5. Kişilerin Bursa’da Yaşadıkları Yer İle Bu Bölgede Oturma Nedenleri Arasındaki İlişki

Yaşadığı Yer	Oturma Nedenleri								Toplam
	İşe Yakınlık	Aile ve Arkadaşlarına Yakınlık	Hemşerilerine Yakınlık	Konutun/ Sitenin Sahip Olduğu Özellik	Trafik ve Gürültüden uzaklaşma	Depreme Dayanma	Güvenli Olması	Diğer	
Osmangazi İlçesi	374 %39.7	342 %36.3	83 %8.8	115 %12.2	15 %1.6	8 %0.8	2 %0.2	4 %0.4	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	22 %5.1	20 %4.6	1 %0.2	153 %35.3	133 %30.7	82 %18.9	21 %4.8	1 %0.2	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	193 %25.9	227 %30.5	253 %34.0	26 %3.5	15 %2.0	17 %2.3	11 %1.5	2 %0.3	744 %100.0
Toplam	589 %27.8	589 %27.8	337 %15.9	294 %13.9	163 %7.7	107 %5.0	34 %1.6	7 %0.3	2120 %100.0

$$\chi^2=848.83 \quad sd= 14 \quad p:.000$$

Anket çalışmasındaki verilere göre; Osmangazi, Nilüfer ve Yıldırım İlçelerinde ikamet eden kişilerin bu ilçelerde ikamet etme sebepleri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Osmangazi ve Yıldırım İlçesi’nde yaşayan kişiler genel olarak işlerine yakınlık ve aile – arkadaşlarına yakınlık gibi nedenlerle bu bölgelerde yaşamayı tercih ederken, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler ise, konutun /sitenin veya bölgenin sahip olduğu özellikler nedeniyle burada yaşamayı tercih etmektedirler.

Nilüfer İlçesi, bölgedeki yapılaşmanın sağlıklı ve düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesiyle nedeniyle Bursa’nın prestijli yaşam bölgesi haline gelmiştir. Tablo 2’den de elde edilen verilere göre Bursa’da aylık gelir düzeyleri yüksek olan kişiler, daha çok Nilüfer İlçesi’nde yaşamaktadırlar. Küreselleşme sürecinde gelir düzeyleri topluma oranla yüksek olan kişilerin (üst gelir grupları) kentsel mekânda yaşama tercihlerini belirleyen temel etmen ise, konutun / sitenin ve bölgenin sahip olduğu özelliklerdir. Üst gelir

grupları kentlere yönelen göçlerle birlikte, kent merkezinin dışında kendileri için inşa edilen lüks ve konforlu konutlarda yaşamayı tercih etmektedirler. Bu kişiler için, konutların özellikleri kadar içinde yaşadıkları bölgenin güvenli olması, trafik ve gürültüden uzak olması da belirleyici etmenlerdir. Buna göre Bursa’da üst gelir gruplarının kentsel mekânda yaşam alanı tercihleri, küreselleşme sürecinde kentlerde üst gelir gruplarının yaşam alanı tercihleri ile paralellik taşımaktadır. Yine Tablo 2’ye göre, kentte alt gelir gruplarının yoğun olarak yaşadığı bölgenin Yıldırım İlçesi olduğu göz önüne alınırsa, burada yaşayan kişilerin bu bölgede yaşama sebeplerinin %64,5 oranı ile hemşerilere ve aile – arkadaşlara yakınlık olması, alt gelir gruplarının kentsel mekânda yaşam alanı tercihleriyle paralellik göstermektedir.

Küreselleşme sürecinde kentlerde yaşayan bireyler, kendilerini kentteki diğer bireylerden soyutlayarak giderek yalnızlaşmaya başlamışlardır. 21. yüzyılda kentlere yönelen yoğun göçler, diğer dönemlere oranla çok daha yüksek değerlerdedir. Bu durumun bir sonucu olarak kentlerde daha fazla yabancı vardır ve kentlerde yaşayan kişiler birbirlerinden yalıtılmış durumdadırlar. Richard Sennett’e göre, kentsel mekânda artan göçlerle birlikte bilinmeyen olgusu da artmıştır; bilinmeyen olgusunun verdiği korkuya bağlı olarak, kişilerin özel yaşamlarına verdikleri önem gittikçe artmaya başlamıştır. Kişiler, özel yaşamlarına verdikleri önemle birlikte yaşadıkları mekânlardaki kişilerden ve olaylardan soyutlanmakta, komşuluk ilişkileri de gittikçe azalmaktadır. Bu süreçte Bursa’da yaşayan kişilerin komşuluk ilişkilerinin hangi düzeyde olduğu, anket çalışması kapsamında ele alınmıştır.

Tablo 6. Kişilerin Komşuları İle İlişkileri

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
En Az Haftada Bir Kez Görüşürüz	366	17.3	17.3
En Az Ayda Bir Kez Görüşürüz	68	3.2	20.5
Fırsat Buldukça Görüşürüz	1023	48.1	68.6
Sadece Selamlaşırız	289	13.7	82.3
Komşularım İlişkim Yok	374	17.7	100.0
Toplam	2120	100.0	

Anket çalışmasına katılan kişilerin %68,6’sı komşularıyla görüştiklerini belirtirken, %31,4’ü komşularıyla görüşmediklerini veya sadece selamlaştıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 7. Kişilerin Bursa’da Yaşadıkları Yer İle Komşularıyla İlişkileri Arasındaki Bağ

Yaşadığı Yer	Komşularla İlişkiler					Toplam
	En az haftada bir görüşürüz	En az ayda bir görüşürüz	Fırsat buldukça Görüşürüz	Sadece selamlaşırız	Komşularıyla ilişkim yok	
Osmangazi İlçesi	124 %13.1	38 %4.0	318 %53.0	136 %14.4	145 %15.4	943 %100.0
Nilüfer İlçesi	19 %4.4	7 %1.6	133 %30.7	71 %16.4	203 %46.9	433 %100.0
Yıldırım İlçesi	233 %30.0	23 %3.1	390 %52.4	82 %11.0	26 %3.5	744 %100.0
Toplam	366 %17.3	68 %3.2	1023 %48.3	289 %13.6	374 %17.6	2120 %100.0

$$\chi^2=464.17 \quad sd= 8 \quad p:.000$$

Kişilerin komşularıyla ilişkileri ile Bursa’da yaşadıkları yer arasındaki bağ ayrı ayrı değerlendirildiğinde; Osmangazi ve Yıldırım İlçelerinde yaşayan kişiler birinci sırada komşularıyla fırsat buldukça görüştiklerini belirtirken, Nilüfer İlçesi’nde yaşayan kişiler %46,9 oranı ile komşularıyla hiçbir şekilde görüşmediklerini ifade etmektedirler. Bu oranın en düşük olduğu ilçe %3,5 ile Yıldırım İlçesi’dir.

Tablo 8. Eğer Elinizde Yeteri Kadar Para Olsa, Bursa’da Nasıl Bir Ev Almayı Tercih Edersiniz?

	Frekans	Yüzde Değeri	Kümülatif Değeri
Osmangazi İlçesi’nde bir apartman dairesi	140	6.6	6.6
Osmangazi İlçesi’nde bir müstakil/bahçeli ev	404	19.1	25.7
Nilüfer İlçesi’nde bir apartman dairesi	356	16.8	42.5
Nilüfer İlçesi’nde bir müstakil/bahçeli ev	809	38.2	80.6
Yıldırım İlçesi’nde bir apartman dairesi	145	6.8	87.5
Yıldırım İlçesi’nde bir müstakil/bahçeli ev	214	10.1	97.5
Diğer	52	2.5	100.0
Toplam	2120	100.0	

Bu soru ile ankete katılan kişiler için, Bursa kent merkezinde hangi yerleşim bölgesinin ve hangi konut tipinin daha çok tercih edilir olduğu

araştırılmıştır. Bu soruya cevap veren kişilerin %38,2'si Nilüfer İlçesi'nde müstakil / bahçeli bir ev almayı istediklerini, %19,1'i Osmangazi İlçesi'nde müstakil / bahçeli bir ev almayı istediklerini ve %16,8'i de Nilüfer İlçesi'nde bir apartman dairesi almayı istediklerini belirtmiştir. Buna göre, ankete katılan kişilerin %55'i Nilüfer İlçesi'nde yaşamayı tercih etmektedirler.

SONUÇ

Küreselleşme sürecinin yönlendirici ve hızlandırıcı etkilerinin yaşamın tüm yönlerine nüfuz etmesiyle birlikte, dünya üzerinde kentler arasında oluşan eşitsizlikler, kent içi mekânlarda da kendini göstermektedir. Kentlerde ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler açısından farklı olan kişilerin yaşam alanları, birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaya başlamıştır. Kentlerde kişiler arasında ortaya çıkan mekânsal ayrımlaşmanın iki temel sebebi bulunmaktadır: Birinci sebep, kentlere yönelen yoğun insan akınına paralel olarak orta ve üst gelir gruplarının kent merkezinin olumsuz yaşam koşullarından uzak bir yaşam alanı arayışları ve bu süreçte ortaya çıkan banliyöleşme olgusudur; ikinci sebep ise, kentsel mekânın tüketim toplumunun ideolojik yapısına uygun olarak biçimlenmesi ve bu çerçevede yaşanan bölgenin – konutun sahip oldukları özelliklerin, kişilerin toplumsal statülerini, belirleyen unsurlar olarak ön plana çıkmasıdır.

Bursa'da, küreselleşme sürecinin özellikle 1990'lı yıllardan itibaren kentsel mekânı ve toplumsal yapıyı etkilemeye başladığı görülmektedir. Kentsel mekânda ortaya çıkan şekillenme süreci özellikle; yerleşim bölgelerinde ve tüketim mekânlarında belirgin olarak gözlemlenmektedir. Bursa'daki sanayileşme hareketlerine bağlı olarak yaşanan göç ve hızlı nüfus artışıyla birlikte orta ve üst gelir grupları açısından, kent merkezinin çekiciliği azalmaya başlamıştır. Söz konusu süreçte eş anlı olarak, kentsel mekânın çevresinde bulunan, görece olarak daha ucuz arsalarda yapılaşmanın yoğunlaşması ve otoyolların iyileştirilmesi neticesinde kentin batı bölgesinde, Nilüfer İlçesi'nde banliyöleşme süreci hızlanmıştır. Nilüfer İlçesi'nde oluşan bu yeni yerleşim bölgeleri, genellikle orta ve üst gelir grupları tarafından sahiplenilmiştir.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen anketin verileri incelendiğinde gelir düzeyleri yüksek olan kişiler Nilüfer İlçesi'nde, gelir düzeyleri düşük olan kişiler ise Yıldırım İlçesi'nde yaşamaktadır. Buna göre, ortalama aylık geliri, asgari ücretin altında olan kişiler en az %0,9 oranı ile Nilüfer İlçesi'nde, en fazla %32 oranı ile Yıldırım İlçesi'nde yaşamaktadırlar. 3001 YTL ve daha fazla gelire sahip olan kişilerin en çok yaşadıkları yer %13,2 oranı ile Nilüfer İlçesi iken, en az %0,7 oranı ile Yıldırım İlçesi'dir. Bu verilere göre, Bursa'da da farklı toplumsal gruplara ait yaşam alanları

birbirlerinden ayrılmaya başlamıştır ve mekânsal ayrımlaşma belirgin hale gelmiştir.

Bursa kent mekânında ekonomik, sosyal ve kültürel özellikler açısından farklı olan toplumsal grupların yaşam alanları arasındaki mekânsal ayrımlaşma sürecine ve kişilerin boş zamanları değerlendirme alışkanlıklardaki dönüşüme paralel olarak kişilerin sosyal ve kültürel yaşamları da birbirinden ayrılmaya ve kopmaya başlamıştır. Böylece toplumsal yapıda ve mekânsal makro formda farklı yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Bir diğer ifade ile Marcuse'nin dile getirdiği, '*ikiye bölünmüş kent*' olgusuna ilişkin oluşumlar Bursa'da belirginlik kazanmaya başlamıştır.

Bu çalışma kapsamında elde edilen verilere göre, çalışmanın hipotezi doğrulanmıştır. Bir diğer ifadeyle: Küreselleşme süreciyle birlikte Bursa kentinde, farklı ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip kişiler arasında mekânsal, sosyal ve kültürel ayrımlaşma olgusu Bursa kentinde de gözlenmektedir.

KAYNAKLAR

- Ayata, S., Ayata, A. (2000) Mübeccel Kıray İçin Yazılar, Fulya Atacan- Fuat Ercan-Hatice Kurtuluş-Mehmet Türkay (haz.), *Toplumsal Tabakalaşma, Mekânsal Ayrışma ve Kent Kültürü* (ss.151-173), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bali, R. (2002) *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a: Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bauman, Z. (1999) *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beaverstock, J.V. - Smith, R.G. - Taylor, P.J. (1999) "The Global Capacity of a World City: A Relational Study of London", *GaWC Research Bulletin* 7.
- <http://www.iboro.ac.uk/gawc/index.html>
- Berner, E. (2005) Mekân Kültür İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler, Leyla Şimşek-Nilgün Uygun (çev.), *Metropol İkilemi: Küresel Toplum, Yerellikler ve Manila'da Kent Arazisi İçin Yürütülen Mücadele* (ss.137-162), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ercan, F. (2000) Mübeccel Kıray İçin Yazılar, Fulya Atacan – Fuat Ercan – Hatice Kurtuluş-Mehmet Türkay (haz.), *Küreselleşme Sürecindeki Yerellikler: Homojenlikler ve Farklılaşma / Güç ve Eşitsizlik Üzerine* (ss.151-173), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Hacısalıhoğlu, Y.(2000) *Küreselleşme Mekansal Etkileri ve İstanbul*.

- Harvey, D. (1988) *Social Justice and The City*, Massachusetts: Blackwell Publishers,
- İnsel, A. (1999) Yaşam Alanlarımıza Sahip Çıkmak, *Birikim Dergisi: Kentsel Yarılma*, 123(23-25).
- Lo, F. C.-Yeung, Y. M. (1998) *Globalization and The World of Large Cities*, Tokyo: The United Nations University Pres.
- Marcuse, P. (1989) Abandonment, Gentrification and Displacement: The Linkages in New York, Smith-Williams (ed.), *Gentrification and The City*, Boston: Unwin Hyman Lim Publishers.
- Marcuse, P. -Kepmen, R. V. (2000) *Global Cities*, Massachusetts: Blackwell Publishers.
- Massey, D. (1993) Power-Geometry and A Progressive Sense of Place, J.Bird-B.Curtis (ed.) *Mapping The Futures Local Cultures Global Change*, London: Routledge Publications.
- Ocak, E. (1996) Kentin Değişen Anlamı, *Birikim Dergisi*, Haziran – Temmuz (86-87).
- Öncü, A. (1999) ‘İdealinizdeki Ev’ Mitolojisi Kültürel Sınırları Aşarak İstanbul’a Ulaştı, *Birikim Dergisi*, 123 (26–34).
- Sennett, R. (1996) *Kamusal İnsanın Çöküşü*, S. Durak – A. Yılmaz (haz.), Ayrintı Yayınları, İstanbul.
- Savage, M.-Warde, A. (1993) *Urban Sociology, Capitalism and Modernity*, London: Macmillan Press Ltd.
- Yırtıcı, H. (2005) *Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Zukin, S. (1995) *Whose Culture? Whose City?, The Culture of Cities*, Cambridge: Blackwell Publishers.